

In the face of the deteriorating internal and external contradictions of our society's problem of the human mind originated as actual task, and dictated by the logic of development modern psychology, and social, and practical necessity. Spiritual development is primarily in making man of his bodily-spiritual and spiritual essence in adequate combined, making and awareness of themselves as beings at the same time mortal and immortal, throughout the inconsistency and simultaneously, the harmony of its own existence. As a psychic and spiritual development of personality - it is not only internalization of social experience, but also going to beyond his own, an extension of themselves in the fate of others. Spiritual development of personality - a gradual comprehension and climb to higher values. The process of spiritual development is both and process ratio of their actions on moral, ethical and aesthetic criteria, process of understanding and experience his life and relationship with the world of people and things, which is implemented through a hierarchy of existing human needs and appropriate motivation.

С. О. Ставицька, Н. Г. Пилипенко
(м.Київ)

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ОСОБИСТОСТІ У ВИМІРАХ ЇЇ ДУХОВНОСТІ

Постановка проблеми. Важливою в усіх підходах до дослідження духовності є проблема духовного спрямування суспільства, окремої людини в різних історичних епохах та конкретно-історичних ситуаціях, зумовлених соціокультурними й індивідуально-віковими особливостями їх становлення і розвитку. Слід зауважити, що проблема організації особистістю життєвого шляху в контексті духовності особистості, її здатності до здійснення життєвих виборів у морально-етичному вимірі є недостатньо вивченою в межах сучасної психологічної науки. Актуальність постановки зазначеної проблеми посилюється також стрімкими змінами у ментальній, духовній сферах сучасної особистості, що ведуть до суттєвих трансформацій її самосвідомості та модифікують способи, форми та напрями організації особистістю свого життєвого шляху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема життєвого шляху особистості має досить значну історію ґрунтовних досліджень, що відображено у працях зарубіжних та вітчизняних науковців (К. О. Абульханова-Славська, А. Адлер, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, Ш. Бюлер, О. М. Леонтєв, Н. А. Логінова, С. Л. Рубінштейн, В. Франкл, Е. Фромм, К. Г. Юнг) [1; 3; 12; 16; 26; 29].

Наукові підходи до вивчення особливостей побудови людиною життєвого шляху неодноразово змінювали напрямок і на передній план по черзі виходили досить протилежні за змістом погляди вчених. Серед особистісних характеристик людини, що визначають організацію її життєвого шляху виділялись: активність, творчість, рефлексія (С. Л. Рубінштейн); здатність людини стверджувати життя як суб'єкта життєдіяльності (О. М. Леонтєв, В. О. Татенко, Л. В. Сохань); історично-соціальна зумовленість індивідуального розвитку людини (Б. Г. Ананьєв); прагнення людини постійно виходити за власні межі, що виявляється в екстраполяції себе у майбутнє (Л. І. Анциферова); активність особистості, здатність бути суб'єктом власного життя (К. О. Абульханова-Славська); зумовленість психічного функціонування людини принципом задоволення-незадоволення, переважання несвідомої детермінації поведінки (З. Фройд); підпорядкованість життєдіяльності людини індивідуальній життєвій настанові (А. Адлер); розуміння людиною головного смислу власного життя, як умова правильного вибору життєвого шляху (К. Г. Юнг); вроджена орієнтація особистості на здійснення власних потенціалів, цінностей та смислів (Ш. Бюлер); свідомо позиція людини і здатність здійснювати вільний життєвий вибір (Е. Фромм) [1; 3; 12; 16; 18; 22; 27; 29].

Концептуальним підґрунтям вивчення проблеми життєвого шляху особистості з точки зору її духовно-ціннісної спрямованості у нашому дослідженні виступає суб'єктно-

діяльнісний підхід, в межах якого особистість в процесі життєвого шляху розглядається з точки зору її здатності бути суб'єктом життя та діяльності (Б. Г. Ананьєв, О. М. Леонт'єв), проявляти творчу активність та відповідальність за власні вибори та рішення (К. О. Абульханова-Славська, А. В. Брушлинський), реалізовувати здатність до самовизначення, саморегуляції та самоорганізації (С. Л. Рубінштейн), усвідомлювати та втілювати в життя суб'єктну місію (В. О. Татенко), реалізовувати духовні та ціннісно-сміслові особистісні потенції (І. Д. Бех, С. О. Ставицька) [1; 2; 6; 7; 12; 16; 20; 22].

Мета статті полягає у представленні результатів теоретичного аналізу проблеми організації особистістю життєвого шляху в аспекті її духовності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За Б. Г. Ананьєвим, життя людини як історія особистості складається з багатьох систем суспільних відносин, з багатьох вчинків та дій, що утворюють нові обставини життя. З точки зору вченого, людина значною мірою стає такою, якою її створюють обставини її життя. Проте, людина не є пасивним продуктом суспільства. Важливу роль у становленні особистості протягом життєвого шляху має соціальна активність людини: створення та трансформація обставин власною поведінкою та працею, створення власного середовища розвитку через побудову системи суспільних відносин з близькими людьми, друзями, колегами, однодумцями [2].

На думку Т. М. Титаренко, у процесі особистісного розвитку, людина пише свою історію, змінює довкілля, об'єктивується в продуктах матеріальної та духовної культури. Історія формування та життєдіяльності особистості протягом життєвого шляху виступає у їх подієвому наповненні, усвідомленості, структуруванні часу життя та переосмисленні [23].

Отже, по мірі соціально-психологічного, духовного зростання людина набуває такого життєвого досвіду, який зумовлює більш ефективну побудову та реалізацію власного життя.

Ми поділяємо позицію Т. М. Титаренко, згідно з якою, ключовим світопоряджувальним утворенням в особистісному бутті людини, яке забезпечує рух уперед, зростання особистості у процесі побудови свого життєвого світу, є здатність особистості вибирати. З цією здатністю нерозривно пов'язана можливість людини здійснювати трансформацію індивідуально-психологічних, соціокультурних, духовних змістів та їх проєкцій у життєвий простір свого буття.

З точки зору Т. М. Титаренко, життєвий вибір виступає активним і відповідальним способом самопобудови власного життєвого світу, конструювання власної реальності. Ефективне життєздійснення вимагає від людини спрямованої особистісної активності, яка втілюється через життєві завдання та реалізується у наполегливості, терпінні, стійкості духу людини [23].

Відповідно до наукових уявлень Н. В. Носкової, вибір виступає особливою активністю людини, актом цілісного оцінювання себе як особистості та власних можливостей. У структурі вибору вчена виділяє: емоційний компонент – стосується ціннісно-сміслового забарвлення ситуації вибору та почуттів, пов'язаних з результатом вибору; інтелектуальний компонент – стосується здатності людини формулювати альтернативні цілі та знаходити засоби їх реалізації; вольовий компонент – проявляється в зусиллях, які людина докладає безпосередньо до процесу прийняття рішення. Згідно з позицією вченої, для пізнання особистості вбір доцільно представляти як модель екстеріоризації внутрішньої психічної діяльності у зовнішній план. Вибір, таким чином, виступає простором прояву особистості на межі внутрішнього та зовнішнього. У процесі здійснення вибору психологічно перетворена ситуація знаходить свій вияв у поведінці та діяльності людини [14].

За А. Г. Асмоловим, вільний вибір не обмежений заздалегідь визначеним результатом. Невизначеність, ризик, непередбаченість, суб'єктивне відчуття вибору як внутрішньої необхідності та приналежності до власної істини виступають невід'ємними рисами вільного вибору [4].

Згідно з теорією життєвих світів Ф. Є. Василюка, вибір стає можливим у світі, який є легким зовні та складним усередині. Основою для вибору з поміж існуючих альтернатив переважно є цінності особистості. З точки зору вченого, вибір виступає як вид активності

людини, в межах якої відбувається пізнання, оцінка себе як особистості та набуття нових життєвих смислів [8].

За А. В. Брушлинським, людина як суб'єкт є творцем власної історії, вершителем свого життєвого шляху. В цій якості особистість ініціює та здійснює специфічні для людини види активності: творчу, відповідальну, моральну та ін. Людина в якості суб'єкта є системною цілісністю всіх його найскладніших якостей, в першу чергу, психічних процесів, властивостей та станів, свідомого та несвідомого. Ця системна цілісність передбачає поетапний розвиток на кожному якісно новому етапі життєвого шляху [7].

Як довела Л. І. Анциферова, особистість є системою, що розвивається. Відповідно, розвиток виступає основним способом буття людини. Прагнення до розвитку зумовлене основною потребою людини - постійно виходити за власні межі, яка виявляється у тому, що вона екстраполює себе у майбутнє. В теперішньому часі людина переживає майбутнє як прагнення до реалізації, вияв себе, бажання досягти певних ідеалів [3].

У філософсько-психологічній концепції вчинку В. А. Роменця значне місце посідає проблема вибору, вивчення якої суттєво розширює уявлення про психологічну природу вчинку. Для вченого є значущою роль зовнішніх, соціальних детермінант у процесі здійснення життєвих виборів. Звідси, духовність людини, її моральність формуються під впливом зовнішніх чинників. В. А. Роменець переконливо доводить, що не існує особистості поза етичним контекстом, поза духовністю. В умовах втрати цінностей, нігілізму людина уподібнюється машині, якій зайві самоспостереження та самопізнання. Ідеї суб'єктності та внутрішньої необхідності самоактуалізації не постають для такої людини [13].

На думку Л. Сохань, життєвий шлях особистості виступає у всій повноті подієвої наповненості. Важливо, що життєвий шлях виступає не просто розгорнутою у просторі та часі канвою життя людини. Це життя у сукупності зовнішніх подій та подій внутрішнього, духовного плану особистості – думок, почуттів, переживань [18].

Вищезазначене закономірно веде наше дослідження до висвітлення поняття духовності особистості, її морально-етичного виміру.

На думку І. М. Ільчевої, «Духовність – показник існування певної ієрархії цінностей, цілей і змістів, де концентруються проблеми, що відносяться до вищого рівня духовного освоєння світу людиною» [10, с.119].

Уявлення про безмежність духовного розвитку особистості протягом життєвого шляху можна знайти у Б. П. Вишеславцева, М. О. Бердяєва, В. С. Соловійова, С. Л. Франка [5; 17; 24; 25].

С. Л. Франк писав: «Людина, як особистість є в певному розумінні безмежністю, тому що внутрішньо зрощена з нескінченністю духовного царства» [24, с. 411]. Цілий ряд дослідників пов'язує поняття «безмежності» не з раціональним пізнанням людини, а з її індивідуальністю і неповторністю як особистості. Людина нескінченна, оскільки, завдяки духовним зусиллям, може залишити своє минуле, вийти з пут матерії. «Людина за своєю суттю – розрив у природному світі, вона не вміщається в ньому. Людина – не окрема частина світу, не уламок його, а цілісний малий всесвіт, що містить у собі всі якості всесвіту великого...». Ментальний, вищий рівень, до якого спрямоване і намагається освоїти людство, плавно переходить в інші рівні космічної ієрархії [5, с. 81-82].

Духовність виступає способом існування, буття людини: вона є загальним принципом самопобудови людини (самоактуалізація та самореалізація), як вихід до вищих цінностей, конструювання особистості, її індивідуальності та суб'єктивності. Духовність та духовна самосвідомість особистості – це усвідомлення глибинної сутності життя, свого місця, призначення в ньому, ставлення до світу, суспільства та до себе; основа високих моральних принципів, ідеалів, установок, світогляд людини, в цілому [19, с. 98].

У категорії духовність домінує потреба пізнання – світу, себе, смислу й призначення свого життя. Людина духовна тією мірою, якою вона замислюється над цими питаннями й прагне отримати на них відповіді [15, с.21].

Духовний розвиток є поступовим збагненням та сходженням людини до вищих цінностей. Процес духовного розвитку невід'ємний від процесу співвідношення своїх дій з

моральними, етичними й естетичними критеріями, процесу осмислювання й переживання свого буття й взаємин зі світом, що реалізується через ієрархію наявних у людини потреб та відповідну мотивацію [21].

За А. Швейцером, духовність розуміється як порив душі людини до трансцендентного, яке є духовним у своїй сутності. Справжньої духовності людина набуває, на думку мислителя, лиш тоді, коли цей її порив сповнюється етичним змістом, гуманністю. Ключові питання свого дослідження моральних і духовних задатків людини А. Швейцер поставив в основу пошуку тієї істинної життєвої позиції, яка приведе людину до внутрішньої гармонії та вдосконалення, а також до гуманізації суспільства [28].

Важливим для розкриття поставленої нами проблеми є погляди С. Б. Кримського, який розглядає духовність в рамках культурно-антропологічного аспекту та визначає її, як принцип само будівництва людини, як «вихід до вищих ціннісних орієнтацій конституювання особистості і її менталітету» [11, с.21].

Дане розуміння духовності, як способу життя, припускає етичну рефлексію особистістю власного життя. Духовність, підкреслює автор, не відбувається природним шляхом. «Духовність – це здатність перекладати універсам зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується тотожність людини собі, своїй волі. Духовність ... приводить до свого роду значеннєвої космогонії, з'єднанню образу світу з моральним законом особистості». І далі: «Духовність культуро утворюючої діяльності полягає в її здатності надавати зміст індивідуальному буттю. Феноменом духовності виступає істина» [11, с. 21-29].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, результати нашого дослідження засвідчили, що змістове наповнення життєвого шляху особистості визначається подієвою сукупністю, як зовнішнього, так і внутрішнього плану. Внутрішній подієвий план, який зумовлюється духовністю особистості, виступає смисловим полем для переживання особистістю зовнішніх подій на життєвому шляху. Здатність людини до здійснення особистісного вибору в процесі життєздійснення виступає значущим чинником розвитку її духовності й, в той самий час, розвинена духовність сприяє практичній реалізації цієї здатності у життєдіяльності людини, виступаючи мотиваційно-ціннісною, смисло утворювальною основою для цього процесу. В цьому контексті, вивчення особливостей життєвого шляху набуває особливої значущості, оскільки зміст, напрямки та шляхи цієї організації виступають прямими репрезентантами міри та повноти духовного розвитку особистості. У зв'язку з цим, перспективами наших подальших розвідок у даному напрямку є ґрунтовне вивчення духовності особистості з точки зору її значущості у процесі побудови, реалізації та трансформації людиною свого життя.

Література:

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. - М.: Мысль, 1991. - 248 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Ананьев Б. Г. - СПб. : Питер, 2001. - 288 с.
3. Анцыферова Л. И. К психологии личности как развивающейся системы / Анцыферова Л. И. // Психология формирования и развития личности. – М., Издательство “Наука”, - 1981. - 366 с.
4. Асмолов А. Г. Специфика личностного выбора / А. Г. Асмолов / Психология личности: принципы общепсихологического анализа. – М. – 2002.
5. Бердяев Н. А. Философия творчества, культуры и искусства: В 2-х т. / Н. А. Бердяев; [пред. Р.А. Гальцевой]. – М.: Искусство, Лига, 1994. – Т.1: Смысл творчества. – 542 с.
6. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія . – 1997. - № 1. - С.124 -129.
7. Брушлинский А. В. Психология субъекта / Брушлинский А. В.; [отв. ред. проф. В. В. Знаков]. – М.: Институт психологии РАН; СПб., издат.: “Алетейя”, 2003. - 272 с.

8. Василюк Ф. Е. Психотехника выбора // [Психология с человеческим лицом: Гуманистическая перспектива в постсоветской психологии](#) / Под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. - М.: «Смысл», 1997. - С. 284 - 314.
9. Жизненный путь личности (вопросы теории и методологии социально-психологического исследования). – [Отв. ред. Л.В. Сохань]. - Киев, Изд-во «Наукова думка», - 1987. – 280 с.
10. Ильичева И. М. Духовность в зеркале философско-психологических учений (от старовины до наших дней) / И. М. Ильичева. – М.: Издательство московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЕК», 2003. – 208 с.
11. Крымский С. Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации / С.Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. - № 2. – С.15 -33.
12. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения / А. Н. Леонтьев / В 2-х т. Т. I. - М.: Педагогика, 1983. - 392 с.
13. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / [за заг. ред. В. О. Татенка]. - К.: Либідь, 2006. – С. 335 – 337.
14. Носкова Н. В. Проблема выбора и психология возрастного развития человека / Носкова Н. В. // Вестник ПСТГУ IV: Педагогика. Психология. - 2008. - Вып. 3(10). - С. 59-70.
15. Розанов В. В. Уединенное / В. В. Розанов; [сост., вступ. ст. Николукина]. – М.: ИПЛ, 1990. – 543 с.
16. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Издательство: Питер, 2002. - 720 с.
17. Соловйов В.С. Повне зібрання творів і листів: У 20-х т. / В.С. Соловйов. – М.: Наука; РАН; ин-т філософії, 2000. – Т.2. – 397 с.
18. Сохань Л.В. [336](http://lib.npu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&Z21ID=&I21DBN=KST_PRINT&P21DBN=KST&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullw_print&C21COM=S&S21CNR=&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Життєва компетентність у технології життєздійснення / Сохань Л., Єрмаков І. // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.- метод. зб. - К. : Контекст, 2000. - 336 с.
19. Ставицька С. О. Духовна самосвідомість особистості : становлення і розвиток в юнацькому віці: монографія / Ставицька Світлана Олексіївна. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 727 с.
20. Ставицька С.О. Проблема духовного розвитку людини у психології кінця ХХ початку ХХІ століття // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди: Психологія / С.О. Ставицька . – Харків: ХНПУ, 2006. – Вип.. 16. – 188. – С. 125-135.
21. Ставицька С. О. Співвідношення філософсько-психологічних та релігійних категорій «дух», «душа», «тіло» з точки зору розвитку духовної самосвідомості людини / С. О. Ставицька // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2006. – Т VIII. – Вип. 6. – 404 с. – С. 277 - 287.
22. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В. О. Татенко // Соціальна психологія. - 2006. - № 1 (15). - С. 3 - 13.
23. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості / Т.М. Титаренко - Навч. посібник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2013. – 372 с.
24. Франк С. Л. Духовные основы общества / С.Л. Франк. – М.: Республика. 1992. – 511с.
25. Франк С. Л. Душа человека: Опыт введения в философскую психологию // Предмет знания об основах и пределах отвлеченного знания / С.Л. Франк. – СПб.: Наука, 1995. – 655с.
26. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл; [пер. с нем.]. – М.: Прогресс, 1990. - 368с.
27. Фрейд З. Неудовлетворенность культурой / З. Фрейд / Вопросы общества. Происхождение религии; [пер. на рус. язык А. М. Боковинова]. - М., - ООО “Фирма СТД”. - 2008. - 606 с.
28. Швейцер А. Культура и этика / А. Швейцер; [пер. Н.А.Захарченко, Г.В. Колшанского], [ред. В.А. Карпушина]. – М.: прогресс, 1973. – С. 25 -123.
29. Юнг К. Г. Дух и жизнь / Юнг К. Г.; [пер. с нем. Л. О. Акопяна]. – М.: Практика, 1996. - 554с.

</div>
<div data-bbox=)

В статье представлен теоретический анализ подходов к проблеме жизненного пути личности. Выделены психологические характеристики личности, определяющие особенности организации ее жизненного пути: Показана значимость жизненного выбора в контексте духовной реализации личности и построения жизненного пути. Раскрыто понятие духовности личности, показана ее роль в процессе организации личностью своего жизненного пути. Результаты нашего исследования показали, что содержательное наполнение жизненного пути личности определяется событийной совокупности, как внешнего, так и внутреннего плана. Внутренний событийный план, который предопределяется духовностью личности, выступает смысловым полем для переживания личностью внешних событий на жизненном пути. Способность человека к осуществлению личностного выбора в процессе жизненной реализации выступает значимым фактором развития его духовности и, в то же время, развитая духовность способствует практической реализации этой способности в жизнедеятельности человека, выступая мотивационно-ценностной, смыслообразовательной основой для этого процесса. В этом контексте, изучение особенностей жизненного пути приобретает особую значимость, поскольку содержание, направление и пути этой организации выступают прямыми репрезентантами степени и полноты духовного развития личности.

The article presents theoretical analysis of the approaches to a problem life path of personality. Highlighted psychological characteristics personality, defining features of organization of her life path. The importance of life choices in the context of spiritual realization personality and construction of life path. Reveals the concept of spirituality of the personality, shown her role in the organization of the personality itself life path. Results of our research showed that semantic filling life path is determined by the individual event the aggregate, both external and internal plan. Internal Event plan that predetermined the spirituality of personality the semantic field acts for a person experiencing external events on a vital way. Man's ability to implementation personal choice in the process of life-acts implementation significant factor in the development her spirituality and at the same time, developed spirituality contributes the practical implementation of this ability in human life, motivational-values acting, meanings formed basis for this process. In this context, study of features of life path is of particular significance because the content areas and ways of this organization are directed representants degree of completeness and spiritual development of personality.

Ю.А. Алексеева (м. Київ)

КОНСТРУЮВАННЯ МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІРИ

Постановка проблеми. Останнім часом, коли ставлення людей до різних сторін життя і до того, що раніше вважалося загальноприйнятими цінностями, пронизане невір'ям, переживанням втрати їх сенсу і значущості, надзвичайно актуально вивчення функцій, форм, загальної структури та ієрархії окремих конструктів віри у розвитку суспільної свідомості та індивідуального розвитку особистості. Це особливо важливо в період економічної кризи, яка супроводжується духовною дезінтеграцією і падінням потенціалу віри людини до соціальних цінностей, моральних ідеалів, органів влади, ціннісних орієнтирів, що формують міжособистісні відносини, зниженням віри в себе і в можливість раціонального перетворення суспільства. Тому актуальною проблемою в психології є створення діагностичного інструментарію, який би дозволив комплексно дослідити продуктивні та непродуктивні форми віри особистості.

Аналіз наукової психологічної літератури засвідчив, що явище віри тою чи іншою мірою привертало увагу багатьох дослідників. У. Джеймс, К.Г.Юнг, Е.Фромм, В. Франкл, Е. Еріксон, О.Г.Асмолов, В.І. Слободчиков, Б.С. Братусь, Р.Д.Грановська, Т.А.Казанцева, О.М. Двойнін, М.Й. Боришевський, М.В.Савчин та ін.

Сутність поняття «віра» визначалась наступним чином: установка вірності власному закону, як довіра людини власному моральному рішення слідування обраним життєвим шляхом (К.Г.Юнг); базова установка людини, яка визначає весь її досвід, що дозволяє їй